

ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ ΑΝΤΙΓΟΝΗ

Η ΩΔΗ ΣΤΟΝ ΕΡΩΤΑ: στχχ. 781 - 800

Η περίφημη «Ωδή στον Έρωτα» (781-800) είναι το 3^ο στάσιμο (Χορικό) στην «Αντιγόνη», και είναι ιδιαίτερω γνωστή στο ευρύ κοινό, διότι θεωρείται ότι εκεί ο ποιητής υμνεί την ερωτική σχέση των ανθρώπων, την οποίαν εμείς έχουμε αναγάγει σε βασικό κριτήριο κοινωνικής, αλλά και πολιτικής απελευθέρωσης· ότι δήθεν επαινεί την άδολη και αγνή ερωτική σχέση, και υμνεί τον δικαίωμα του ανθρώπου να επιλέγει τον ερωτικό του σύντροφο ως συνέπεια της ελευθερίας και της δημοκρατίας. Είναι όμως όντως έτσι; Υμνεί πράγματι ο Σοφοκλής εδώ την Ερωτική επαφή των ανθρώπων, ως ένα ιδανικό που εκφράζει και υλοποιεί την ελευθερία τους, και τους χαρίζει το δικαίωμα της ατομικής επιλογής; Στην συγκεκριμένη παρουσίαση θα μεταφέρω όσο γίνεται με περισσότερη συντομία – όχι όμως θυσιάζοντας την κατανόηση – τους προβληματισμούς πάνω στην ερμηνεία της «Ωδής» αυτής ενός γνωστού και επιφανούς σχολιαστή της Ελληνικής Τραγωδίας, του R.P. Winnington Ingram, τους οποίους έχει καταθέσει στο περίφημο και αξεπέραστο – για μένα τουλάχιστον – βιβλίο του «*Sophocles, an Interpretation, 1980*».

ΧΟ.	Ἔρως ἀνίκατε μάχαν, Ἔρως, ὃς ἐν κτήμασι πίπ- τεις, ὃς ἐν μαλακαῖς παρει- αῖς νεάνιδος ἐννουχεύεις, 785 φοιτᾶς δ' ὑπερπόντιος ἐν τ' ἀγρονόμοις αὐλαῖς καί σ' οὔτ' ἀθανάτων φύξιμος οὐδεις οὔθ' ἀμερίων ἐπ' ἀνθρώ- 790 πων, ὃ δ' ἔχων μέμνηεν.	στρ.	<i>Ἔρωτα, ἀνίκητε στην μάχη, Ἔρωτα, που πέφτεις πάνω στα πλούτη, που ξενυχτᾶς στα τρυφερά μάγουλα κοριτσιῶν, που τριγυρνᾶς στις θάλασσες ἀλλὰ και στ' αγροτόσπιτα, και που εσένα κανείς, οὔτε ἀθάνατος σου ξέφυγε, ἀλλὰ οὔτε και θνητός ἀνθρώπος και που ὅποιος σε ἔχει χάνει τα μυαλά του.</i>
	Σὺ καὶ δικαίων ἀδίκους φρένας παρασπᾶς ἐπὶ λώ- βα σὺ καὶ τόδε νεῖκος ἀν- δρῶν ξύναιμον ἔχεις ταράξας 795 νικᾶ δ' ἐναργῆς βλεφάρων ἴμερος εὐλέκτρον νύμφας, τῶν μεγάλων πάρεδρος ἐν ἀρχαῖς θεσ- μῶν· ἄμαχος γὰρ ἐμπαί- 800 ζει θεὸς Ἄφροδιτα.	αντιστ.	<i>Εσὺ ἀκόμη και των δικαίων τα μυαλά τα παρασύρεις σε ατιμίες κάνοντάς τα ἀδίκια. Εσὺ ξεσηκώνεις ἐρίδες ἀνάμεσα σε συγγενεῖς ὥστε να υπερτερεῖ ο φανερός πόθος για τα μάτια της ποθητῆς νύμφης, που στέκεται ισότιμος δίπλα στους μεγάλους θεσμούς· διότι παίζει χωρίς ἀντίπαλο η θεὰ Ἀφροδίτη.</i>

Η ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα χορικό, όπως αυτό, πρέπει να έχει στενή θεματολογική σχέση με ό,τι έχει προηγηθεί. Αν λοιπόν η «Ωδή στον Έρωτα» είναι όντως μία δοξολογία του Σοφοκλή στην αγάπη μεταξύ του άνδρα και της γυναίκας, τότε πρέπει να πάμε πίσω από τον στχ.781 – ίσως και μέχρι την αρχή του έργου – για να δούμε πού και πώς έχει προετοιμαστεί από τον ποιητή η αναφορά στον έρωτα, και γι' αυτό απαιτούνται ειδικές και συγκεκριμένες αναφορές μέσα στο έργο· το ότι γνωρίζουμε για μια σχέση του Αίμονα με την Αντιγόνη, που πρόκειται να καταλήξει σε γάμο, αυτό από μόνο του δεν αρκεί, για να στηρίξει την «Ωδή» ως ένα 'ερωτικό μανιφέστο' του Σοφοκλή.

Η ΕΡΕΥΝΑ

Οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι οι επιζητούμενες αναφορές δεν είναι πολλές, είναι όμως χαρακτηριστικές όπως στους στίχους 569-575, όπου Κρέων και Ισμήνη συνομιλούν και αφήνουν πολλά υπονοούμενα για τον Έρωτα του Αίμονα για την Αντιγόνη:

568 *Ισμ.* Και θα σκοτώσεις τελικά την γυναίκα του γιού σου;

569 *Κρ.* Υπάρχουν κι άλλες γυναίκες για παντρειά.

570 *Ισμ.* Καμία όμως δεν είναι τόσο ταιριαστή για εκείνου, όσο η Αντιγόνη.

- 571 Κρ. Μισώ όλες τις γυναίκες που είναι ακατάλληλες για τα παιδιά μας.
 572 Ισμ. Κι λέει μου Αίμονα, πώς σε ταπεινώνει έτσι ο πατέρας σου!
 573 Κρ. Πάψε να με ζαλίζεις κι εσύ κι ο γάμος που έχεις στον νου σου.
 574 Χορ. Τελικά θα της στερήσεις απ' αυτήν (= την Αντιγόνη) το παιδί σου;
 575 Κρ. Είναι γραφτό ο Άδης να διακόψει αυτόν τον γάμο.

Και λίγο πιο κάτω επίσης ο Κορυφαίος του Χορού υπαινίσσεται ένα Αίμονα ερωτευμένο με την Αντιγόνη, όταν απευθυνόμενος στον Κρέοντα, λέει:

- 626-630 Κρ. Ναι, ο Αίμων, το στερνοπαιδί σου! Μήπως τάχα έχει έρθει στενοχωρημένος για την τύχη της μέλλουσας γυναίκας του, της Αντιγόνης, και θλιμμένος που ματαιώθηκε αυτός ο γάμος;

Εδώ πράγματι παίρνουμε μια επιβεβαίωση της ερωτικής σχέσης του Αίμονα με την Αντιγόνη μέσω όμως τρίτων. Κάτι τέτοιο όμως δεν αρκεί, για να στηρίξει την «Ωδή στον Έρωτα» ως ένα Ύμνο στον Έρωτα δύο νέων, όπως μας λένε για χρόνια οι μελετητές, διότι – τι πιο λογικό! – απαιτείται και η ομολογία των ίδιων των προσώπων, των ίδιων των ερωτευμένων, να το επιβεβαιώσουν. Ποια πρόσωπα όμως είναι αυτά, από τα οποία αναμένει κανείς – με αγωνία! – να ομολογήσουν αυτό που εμείς περιμένουμε να δούμε, δηλ. ένα έρωτα με αυτήν την ρομαντική και μελοδραματική πολλές φορές διάσταση, που έλκει το άρρεν στο θήλυ; Η απάντηση είναι εύκολη, από τον ίδιο τον Αίμονα και την ίδια την Αντιγόνη. Κι ας ξεκινήσουμε πρώτα με τον Αίμονα. Αυτός εμφανίζεται μέσα στο έργο **μόνο μία φορά**, όπου συνομιλεί με τον πατέρα του. Άρα ο Σοφοκλής, αν θέλει να μας τον παρουσιάσει ομολογούντα τον έρωτά του (γιατί αυτό περιμένουμε με αγωνία να ακούσουμε όλοι), έχει μόνο μια ευκαιρία – ή τώρα, ή ποτέ.

Πατέρας και γιος συνομιλούν για 131 στίχους, από τον 635 ως τον 765. Η Αντιγόνη έχει ήδη συλληφθεί και ομολογήσει ότι έθαψε τον Πολυνείκη, και ο Κρέων έχει πει ότι δεν πρόκειται να σεβαστεί καμία συγγένεια με την κατηγορούμενη, και θα την εκτελέσει σύμφωνα με την αρχική του διακήρυξη. Πατέρας και γιος στην συνομιλία που θα ακολουθήσει, έχουν διαφορετικούς στόχους, ο μεν Αίμων να πείσει τον πατέρα του να αλλάξει γνώμη, ο δε Κρέων να πείσει τον γιο του να πάψει να στηρίζει την Αντιγόνη, και να ταχθεί με το μέρος του κυβερνήτη – πατέρα του. Ούτε ο ένας, ούτε ο άλλος θα πετύχουν τον στόχο τους· αυτό το ξέρουμε από πριν. Εκείνο όμως που περιμένουμε να δούμε, είναι πώς τελικά ο Αίμων θα προσπαθήσει να μεταπείσει τον πατέρα του, κι αν θα φέρει ως πρόσχημα αυτόν τον επιζητούμενο από εμάς ρομαντικό έρωτά του για την Αντιγόνη.

Η διάρθρωση της μεταξύ τους συνομιλίας έχει την ακόλουθη διάταξη:

α) Η 'προσφώνηση' του Αίμονα στον Κρέοντα (635-638). Ο Αίμων είναι εκείνος που αρχίζει την συζήτηση με τον πατέρα του κάνοντας μια μικρή και σύντομη εισαγωγή στο θέμα της επικείμενης μεταξύ τους συζήτησης, και η οποία, όπως είναι λογικό, διαρκεί μόνο τέσσερις στίχους. Τώρα να περιμένει κανείς ότι σ' αυτούς του τέσσερις πρώτους στίχους ο Αίμων θα μιλήσει με λόγια σπαραξικάρδια για την Αντιγόνη και τον έρωτά του γι' αυτήν, είναι υπερβολή. Η λογική επιβάλλει να παρουσιαστεί ιδιαίτερα επιφυλακτικός απέναντι στον πατέρα του, και να διατηρήσει για την ώρα κάποιες ισορροπίες. Όμως αυτός μας αιφνιδιάζει αρκετά με την στάση του, διότι παίρνει τον αντίθετο δρόμο, δηλ. εμφανίζεται ως ένας νέος άνδρας πλήρως υπάκουος στον πατέρα του και πρόθυμος να θυσιάσει κάθε ερωτικό του πάθος εμπρός στην όποια επιθυμία εκείνου. Και μάλιστα φτάνει στο σημείο να ομολογήσει αβίαστα ότι (*δεν θα βάλω κανένα γάμο πιο ψηλά από εμένα*, 637-8). Μια τέτοια στάση είναι τελείως διαφορετική από αυτήν που θα περιμέναμε από ένα Αίμονα ερωτευμένο μεν, αλλά ιδιαίτερος προσεκτικό και ισορροπημένη απέναντι σ' ένα αυταρχικό πατέρα. Αν και είναι πολύ νωρίς, όμως δικαίως πρέπει να αναρωτηθούμε *πού πήγε ο ερωτευμένος Αίμων των στίχων 569-575, και 626-63'*, τον οποίον υπαινίχθηκαν η Ισμήνη και ο Κορυφαίος του χορού πιο πριν; Μήπως όμως βιαζόμαστε; Ας κάνουμε τότε λίγο υπομονή.

β) Η πρώτη ομιλία του Κρέοντα (639-680). Τον λόγο τώρα παίρνει ο Κρέων. Με τα πρώτα του κιόλας λόγια φαίνεται ότι προσπαθεί να φέρει τον Αίμονα κοντά στις δικές του απόψεις περί τιμωρίας. Αρχίζει με ένα κοινωνικό επιχείρημα λέγοντας ότι τα υπάκουα παιδιά (642), πρέπει να ακολουθούν τις όποιες πατρικές αποφάσεις (643-4)¹. Τα συγκρίνει με τα απείθαρχα, τα οποία ταλαιπωρούν τους γονείς τους (645-7). Κατόπιν καλεί τον Αίμονα πνίγοντας τον ερωτισμό του

¹ Αυτό που ουσιαστικά λέει εδώ ο Κρέων είναι ότι *'ένα υπάκουο παιδί πρέπει να έχει τους ίδιους φίλους & εχθρούς με τον πατέρα'*.

για την Αντιγόνη να στηρίξει την απόφαση του πατέρα του (*Παιδί μου, να μη σε ξεμαλίσσει ποτέ ο πόθος για μια γυναίκα, διότι μια κακή σύζυγος γίνεται μια κρύα αγκαλιά μέσα στο σπίτι 648-654*). Επιτέλους να που κάτι ακούμε για πρώτη φορά στην μεταξύ τους συζήτηση για τον έρωτα του Αίμονα προς την Αντιγόνη, - έστω κι αν η λέξη είναι 'πόθος' και όχι 'έρως'² - μόνο που η λογική επιβάλλει να το ακούγαμε από το στόμα του ίδιου του ερωτευμένου, όχι από τον μέλλοντα 'πεθερό'. Μετά όμως η επιχειρηματολογία του Κρέοντα αλλάζει, και την θέση των μέχρι τώρα κοινωνικών παίρνουν τα πολιτικά επιχειρήματα ισχυριζόμενος ότι οι καλοί κυβερνήτες αντιμετωπίζουν ισότιμα συγγενείς και ξένους (659-660)· ότι οι νόμοι πρέπει να τηρούνται απ' όλους (663-665)· ότι οφείλεται σεβασμός στον κυβερνήτη, είτε έχει, είτε δεν έχει δίκιο (666-667)³· ότι οι πειθαρχημένοι κυβερνήτες και πολίτες σε καιρό ειρήνης είναι ανδρείοι και σε περίοδο πολέμου (668-671)· και τέλος ότι η αναρχία είναι το μεγαλύτερο κακό (672-676). Και ενώ η ομιλία του έχει πάρει τα χαρακτηριστικά πολιτικού μανιφέστου, εντελώς αιφνίδια το σκηνικό το αλλάζει πάλι, και επανέρχεται σε ένα κοινωνικό χαρακτήρα επιχείρημα με το οποίο κλείνει την ομιλία του τονίζοντας το απαράδεκτο της ήττας από μια γυναίκα, και πως, αν είναι να ηττηθεί, καλύτερα να τον νικήσει ένα άνδρας, παρά μια γυναίκα (677-680).

Συμπέρασμα απ' όλα αυτά: Υπάρχουν υπαινιγμοί στην ομιλία του Κρέοντα για τον Έρωτα του Αίμονα προς την Αντιγόνη; Ναι, ένας μόνο στον στχ 648 «*ὕψ' ἡδονῆς*», μόνο που γίνεται από τον πατέρα, και όχι τον γιο.

β) Η πρώτη ομιλία του Αίμονα (683-723). Ένας οιοσδήποτε σύγχρονος θεατής θα περίμενε από ένα οποιοδήποτε Αίμονα να ξεσπά εναντίον της αποφάσεως του πατέρα του επικαλούμενος τον έρωτά του για την μέλλουσα γυναίκα του, που εκείνος θέλει να σκοτώσει· να προσφεύγει στον έρωτα ως μια παγκόσμια δύναμη· να αναφέρεται στο συγγενικό δεσμό αίματος (η Αντιγόνη είναι πρώτη του εξαδέλφη, αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία). Ο Σοφοκλής δεν κάνει τίποτε απ' αυτά. Βάζει τον Αίμονα να απαιτεί την ανάκληση της αποφάσεως του πατέρα του με πέντε επιχειρήματα, εκ των οποίων «*οὔτε ένα*» δεν διατυπώνονται πάνω στο ερωτικό του πάθος (Αλήθεια! είναι όντως τόσο ερωτευμένος με την Αντιγόνη, που ξέχασε να τα αναφέρει;), αλλά είτε με σκέψεις 'λογικής', είτε με κοινωνικά στερεότυπα διαχρονικού χαρακτήρα. Ούτε ένα δείγμα του ερωτισμού του δεν λαμβάνουμε άμεσα. Τα επιχειρήματά του αυτά είναι τα εξής:

Το πρώτο επιχείρημά του διατυπώνεται με καθαρή 'λογική' σκέψη (683-687). Η άμεση αναφορά στην Αντιγόνη απουσιάζει, αν και εμμέσως εκεί αναφέρεται:

- (1) *οι θεοὶ δύνουσι τοὺς ἀνθρώπους λογικῆ, πολὺ σπουδαῖο δῶρο (683-4)*
- (2) *ἐγὼ δὲ εἶμι σε θέσῃ να πω αὐτὸ ἐσὺ ἔχεις δίκιο ἢ ἀδικο (685-6)⁴*
- (3) *ἀκόμη καὶ μὴ ἀντίθετη με τὴν δικὴ σου γνώμη πιθανόν να εἶναι σωστὴ (687)⁵*

Για τον Αίμονα η αλήθεια είναι σχετική με τον άνθρωπο ο οποίος την διαχειρίζεται, συνεπώς το δίκιο δεν είναι προνόμιο κανενός, αφού ο καθένας με την δική του λογική κρίνει, όπως εκείνος νομίζει, τα πράγματα. Ο σοφιστικός σχετικισμός είναι τόσο προφανής, που δεν χρειάζεται περισσότερη συζήτηση. Όσο για αναφορά στον έρωτά του, καμία. Πάμε στον δεύτερο επιχείρημά του, μήπως εκεί βρούμε κανένα δείγμα ερωτικού συναίσθηματος⁶.

Το δεύτερο επιχείρημά του είναι πολιτικό (688-700). Εδώ τουλάχιστον αναφέρεται η Αντιγόνη (αν και παραδόξως ο Αίμων αρνείται να πει το όνομά της, και την αναφέρει ως 'κοπέλα' (τὴν παῖδα, 693). Τα επιχειρήματα εναντίον του πατέρα του είναι τα εξής:

- (1) *λόγω ἀξιώματος καὶ θέσεως δὲν ἀκούς τι συζητεῖται στὴν πόλη (688-9)*
- (2) *προξενεῖς τρόπον τοῦτο τοῖς πολίταις (...) με λόγια που καλύτερα να μὴ ἀκούσεις (690-1)*
- (3) *ἐγὼ ὄντως στὸ παρασκήνιο τα μαθαίνω ὅλα (692)*
- (4) *ὅλη ἡ πόλη θρηνεῖ γιὰ τὴν καταδίκη τῆς ἐπειδὴ ἔθαψε τὸν ἀδελφὸ τῆς (693-8)*
- (5) *καὶ λέγεται πως ἀντιθέτως θα ἔπρεπε να ἐπαυθεῖ γι' αὐτὴν τὴν πράξη (699-700)*

² Η λέξη που χρησιμοποιεί ο Σοφοκλής στο κείμενο εδώ είναι «*ὕψ' ἡδονῆς* γυναικός». Το αν θα μπορούσε ή θα έπρεπε να βάλει την λέξη «*ἔρως*», αυτό είναι ένα θέμα σοβαρό και επίδικο, που όμως ξεπερνά τα όρια αυτής της παρουσίασης. Μένω όμως στο γεγονός ότι όλοι όσοι βλέπουν την Ωδή ως Ερωτικό μανιφέστο έπρεπε να περιμένουν την δεύτερη, κι όχι την πρώτη του επιλογή.

³ «*ὄν ἢ πόλις στήσσει = ὅποιον ἡ πόλις βάλει επικεφαλῆς*» είναι η έκφραση του κειμένου. Μη σπεύσει κανείς να τον κρίνει εδώ ως αυταρχικό, γιατί με τα λόγια αυτά το ακροατήριο της Αθήνας θα εννοούσε τον εκλεγμένο κι όχι διορισμένο στρατηγό στην πόλη.

⁴ «*οὐτ' ἂν δυνάμην μὴτ' ἐπισταίμην λέγειν = οὔτε θα μπορούσα να πω, αλλά ούτε και ξέρω να πω κάτι γι' αυτό το θέμα*». Ο επηρεασμένος από τον Σοφιστικό Σχετικισμό Σοφοκλής βάζει τον Αίμονα να διατηρεί επιφυλάξεις πάνω στην όποια κριτική δικαιούται κάποιος να ασκεί στο ιδεολόγημα του οιοσδήποτε.

⁵ Σύμφωνα με τον Σοφιστικό Σχετικισμό *ὅλα εἶναι πιθανὰ καὶ δυνατὰ να γίνουν*.

⁶ Το να ψάχνει κανείς ερωτικά συναισθήματα στην Ελλάδα της εποχής, είναι σα να ψάχνει ψύλλους στ' άχυρα.

Το πνεύμα της ομιλίας του Αίμονα στον πατέρα του είναι ότι ο Κρέων απομονωμένος στον αυταρχισμό της εξουσίας του δεν αντιλαμβάνεται το μέγεθος της διαφωνίας του λαού μαζί του, και κινδυνεύει υλοποιώντας την απόφασή του να σκοτώσει την Αντιγόνη, να έρθει αντιμέτωπος με όλη την κοινωνία· οπότε πρέπει να την ανακαλέσει. Τώρα πώς γίνεται ένας ερωτευμένος νέος να προσπαθεί να πείσει τον πατέρα του να μη σκοτώσει την μέλλουσα γυναίκα του, που αγαπά (Αλήθεια! την αγαπά πράγματι;) μέσω ενός «πολιτικού» επιχειρήματος, αυτό είναι αξιοπερίεργο. Πάντως ούτε κι εδώ βλέπουμε καμία ευθεία αναφορά στον Έρωτά του. Πάμε στο τρίτο του επιχειρήμα, μήπως ακούσουμε εδώ τουλάχιστον κάτι σχετικό με τον επιζητούμενο έρωτά του.

Το τρίτο επιχειρήμα του μας μεταφέρει στον θεσμό της οικογένειας, κι έχει κοινωνικά χαρακτηριστικά (701-9):

- (1) *το μόνο που θέλω είναι να εντυχείς εσύ, πατέρα μου (701-2)*
- (2) *η μεγαλύτερη τιμή για ένα παιδί είναι η καλή φήμη ενός επιτυχημένου πατέρα (703-4)*
- (3) *μη πιστεύεις ότι μόνο ο δικός σου χαρακτήρας είναι σωστός και κανείς άλλος (705-6)*
- (4) *όσοι πιστευαν ότι μοσοπωλούν την αλήθεια φάνηκαν κούφιοι (707-9)⁷.*

Η πρωτοτυπία του επιχειρήματος αυτού είναι ότι ένας ερωτευμένος ‘γιός’ προσπαθεί να σώσει την μέλλουσα γυναίκα του από την μανία του πατέρα του ενδιαφερόμενος πρώτα για την σωτηρία ‘εκείνου’. Πάλι για Έρωτα ούτε λόγος.

Το τέταρτο επιχειρήμα ανήκει κι αυτό στην ‘λογική’ και μάλιστα στον αναλογικό συλλογισμό (710-8):

- (1) *ακόμη κι οι σοφοί άνδρες μαθαίνουν παλλά, και κυρίως την μετριοφροσύνη (710-1)*
- (2) *όσα κλωνάρια δένδρων υποχωρούν στο ρεύμα του ποταμού, σώζονται (712-3)*
- (3) *όσα όμως αντιστέκονται, ξεριζώνονται (714)*
- (4) *όποιος αντιστέκεται με το πλοίο του στην δύναμη του αέρα, βυθίζεται (715-7)*
- (5) *γι’ αυτό σίγασε τον θυμό σου, και μετάβαλε γνώμη (718).*

Η ‘αναλογία’ βρίσκεται στο γεγονός ότι ο Κρέων τώρα, αν βέβαια θέλει να σωθεί, πρέπει να υποχωρήσει, όπως υποχωρούν τα δένδρα στην δύναμη του νερού, και οι ναυτικοί στην δύναμη του αέρα. Άλλη μια προσπάθεια να σωθεί η Αντιγόνη μέσα από την σωτηρία πρώτα του Κρέοντα, που σημαίνει ότι, αν ο Κρέων αρνηθεί να σωθεί – όπως και γίνεται – τότε χάνεται και η σωτηρία της Αντιγόνης. Ούτε κι εδώ καμία αναφορά στον έρωτά του.

Το πέμπτο επιχειρήμα ανήκει κι αυτό στην ‘λογική’, και διατυπώνεται με ένα υποθετικό συλλογισμό (719-23):

- (1) *αν και νεότερος, να πω κι εγώ την γνώμη μου (719)*
- (2) *είναι πολύ σημαντικό οι άνδρες να γεννιούνται σοφοί σε όλα (720-1)*
- (3) *επειδή όμως αυτό δεν συνηθίζεται (722)*
- (4) *λέω ότι είναι καλό να μαθαίνουν από καλούς συμβούλους (723)*

Ούτε κι εδώ ο Αίμων ανέφερε τίποτε για τον σφοδρό (;) έρωτά του για την Αντιγόνη. Όλη του η επιχειρηματολογία γίνεται για τον πατέρα του και για κανένα άλλον. Τώρα αν θέλει κανείς, για να σώσει τα προσχήματα, να ισχυριστεί ότι ο Αίμων σώζοντας τον πατέρα του σώζει και την Αντιγόνη, θα έχει απόλυτο δίκιο, μόνο να σκεφτεί πως μια τέτοια συμπεριφορά δεν συνιστά «Έρωτα», και ούτε δίνει αφορμές στον Σοφοκλή να αφιερώσει μια «Ωδή» σ’ ένα Έρωτα, τον οποίον ο δήθεν ερωτευμένος νέος **φοβάται τον πατέρα του** και δεν τον ομολογεί, αλλά προσπαθεί πλαγίως και διπλωματικώς να τον διατηρήσει ζωντανό.

Αυτά είναι τα πέντε επιχειρήματα, με τα οποία προσπάθησε ο Αίμων να σώσει την Αντιγόνα απ’ τον θυμό του πατέρα του, χωρίς όμως σε κανένα απ’ αυτά να επικαλείται τον έρωτά του γι’ αυτήν. Όλα διατυπώθηκαν με καθαρή ‘λογική’. Ούτε ίχνος συναισθηματισμού στα λόγια του· καμία συγκίνηση. Η συζήτηση όμως μεταξύ τους δεν τελειώνει εδώ, αλλά συνεχίζεται σφοδρότερη με έντονους διαλόγους μεταξύ τους αμέσως πιο κάτω στους στίχους 726-765.

Σ’ αυτούς τώρα τους σαράντα στίχους, που ακολουθούν, εκτός από τις αλληλοκατηγορίες Κρέοντα και Αίμονα, περιμένουμε να δούμε ό,τι δεν είδαμε μέχρι τώρα, δηλ. ένα Αίμονα να επιχειρηματολογεί – επί τέλους! – υπέρ της αθώωσης της Αντιγόνης δείχνοντας «το ερωτικό του πάθος γι’ αυτήν», γιατί – μη ξεχνάμε – ο Αίμων ‘πρέπει’ να νοιώθει ερωτευμένος με την Αντιγόνη, για να μπορέσει να σταθεί λογικά η αμέσως επόμενη «Ωδή στον Έρωτα». Τι είδους «Ωδή στον Έρωτα» θα είναι αυτή, αν ο άνθρωπος που πριν λίγο ανέλαβε την σωτηρία της, προσπαθεί να την γλιτώσει από τον θάνατο χωρίς ούτε μια φορά να ομολογήσει τον έρωτά του γι’ αυτήν;

Πάλι όμως θα απογοητευτούμε, διότι ούτε ένα μικρό δείγμα «Ερώτος» για την Αντιγόνη δεν πρόκειται να πάρουμε από τον Αίμονα, αντιθέτως θα συνεχίσει στην λογική των ‘πολιτικών’ επιχειρημάτων του εναντίον του πατέρα

⁷ Ένας ακόμη υπαινιγμός του Σοφοκλή πάνω στον Σοφιστικό Σχετικισμό της εποχής του.

του. Όταν εκείνος υποστηρίζει ότι μπορεί να κάνει στην πόλη ό,τι νομίζει σωστό (734, 736), ο Αίμων αντιλέγει λέγοντας ότι (*δεν υπάρχει πόλη που να ανήκει σ' ένα μόνο άνθρωπο, 737*). Τι ωραίο – αλήθεια – ερωτικό επιχείρημα; Όταν πάλι ο Κρέων επιμένει ότι η πόλη του ανήκει (738), ο Αίμων του απαντά πως (*Τότε μείνε μόνος σου, να εξουσιάζεις τον άδειο χώρο, 739*).

Και φτάνουμε στο πιο παράξενο, αλλά και συγχρόνως στο πιο σημαντικό μέρος της μεταξύ τους συνομιλίας. Ο Κρέων βλέποντας ότι ο Αίμων αντιστέκεται σθεναρά στην απόφασή του να σκοτώσει την Αντιγόνη, στρέφεται προς τον Κορυφαίο του Χορού και κάνει με απόγνωση της εξής διαπίστωση: (*Λοιπόν, φαίνεται ότι αυτός εδώ [=ο Αίμων] υποστηρίζει εκείνη την γυναίκα [=την Αντιγόνη], 740*)⁸. Να λοιπόν μια ωραία ευκαιρία – λέμε – για τον Αίμονα να παραδεχθεί να ομολογήσει επί τέλους τον Έρωτά του για την Αντιγόνη. Όταν ο πατέρας το έχει καταλάβει, τι εξυπηρετεί να το κρύβει ο γιός; Πάλι όμως θα απογοητευτούμε, διότι εκείνος απαντά (*Μα, δεν νοιάζομαι για εκείνην, αλλά για σένα τον ίδιο, 741*). Τι είδους έρωτας για μια γυναίκα είναι αυτός, όταν περνά μέσα από το ενδιαφέρον για ένα 'πατέρα' ;

Το καλύτερο όμως ο Σοφοκλής μας το φυλάει για το τέλος περίπου της αντιπαράθεσής τους. Ο Κρέων αυτό που μέχρι πρότινος το υποψιαζόταν, τώρα το διατυπώνει με σιγουριά: – τον κατηγορεί ότι (*Κάθε λέξη σου είναι για το συμφέρον εκείνης, 748*). Εδώ τώρα δεν γίνεται – λέμε – ο Αίμων θα αφήσει το ερωτικό του πάθος να ξεχειλίσει. Έτσι νομίζετε; Δείτε λοιπόν πώς του απαντά ο ερωτευμένος (sic) με την Αντιγόνη Αίμων, για τον οποίον έρωτα – υποτίθεται – ότι γράφτηκε η επόμενη «Ωδή στον Έρωτα», (*νοιάζομαι όμοια και για σένα και για μένα, αλλά και για τους θεούς του κάτω κόσμο, 749*). Μια χαρά όλα! Πρώτη φορά βλέπω άνδρα να είναι ερωτευμένος με μια γυναίκα – την μέλλουσα σύζυγό του – και την στιγμή που κρίνεται η ζωή της από την απόφαση του κυβερνήτη πατέρα του, εκείνος, ο δήθεν ερωτευμένος νέος, να ομολογεί με κυνισμό ότι τα μόνα πρόσωπα που τον ενδιαφέρουν είναι οι εξής: 1^ο) ο πατέρας του, 2^ο) ο ίδιος του ο εαυτός, 3^ο) οι θεοί του Κάτω Κόσμου⁹.

Και ενώ φτάσαμε στο τέλος της μεταξύ τους σύγκρουσης, ο Σοφοκλής μας δίνει – επί τέλους! – ένα δείγμα του Έρωτα του Αίμονα προς την Αντιγόνη. Στους στίχους 750-761 η διαμάχη πατέρα και γιού έχει επικεντρωθεί στο πρόσωπο της Αντιγόνης, και ο Κρέων σε μία έξαρση της αλαζονείας του και του αυταρχισμού του ζητεί να την σύρουν εδώ, τώρα στο παλάτι, για να εκτελεστεί ενώπιον του ιδίου, αλλά και του γιού του. Και τότε ο Αίμων χωρίς να ομολογεί έστω και την τελευταία στιγμή τον έρωτά του για εκείνην, εκστομίζει τα τελευταία του λόγια προς τον πατέρα του (*Μη περιμένεις να συμβεί κάτι τέτοιο· ούτε αυτή θα σκοτωθεί δίπλα μου, αλλά ούτε κι εσύ θα με ξαναδείς ποτέ εμπρός σου, 762-4*). Αυτοί οι τρεις τελευταίοι στίχοι του Αίμονα είναι οι μόνοι στους οποίους υποβόσκει ο ερωτισμός του για την Αντιγόνη.

ΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο Αίμων συνομίλησε με τον πατέρα του για 131 στίχους, και μη ξεχνάμε ότι βασικός στόχος αυτής της συνομιλίας του ήταν να πείσει τον πατέρα του να αλλάξει γνώμη τόσο για την ταφή του Πολυνείκη, όσο και για την τιμωρία της Αντιγόνης. Είχε θαυμάσιες ευκαιρίες να πει και να ομολογήσει τον έρωτά του γι' αυτήν, και εκεί να στηρίξει το αίτημά του για ανάκληση της αποφάσεως περί εκτελέσεώς της. Δεν το έκανε ούτε μια φορά, ούτε μια στιγμή δεν το υπαινίχθηκε, εκτός από το τελικό του ξέσπασμα, όπου δήλωσε την απόφασή του να χωρίσει δια παντός με τον πατέρα του εννοώντας την επικείμενη αυτοκτονία του, που όμως μέσα στον θυμό του ο Κρέων δεν την αντελήφθη. Το ότι ένας σύγχρονος – κι όχι μόνο – άνδρας δεν θα ενεργούσε έτσι, είναι κάτι παρά πάνω από αυτονόητο. Όμως ο Σοφοκλής έχει άλλα στο νου του, και βλέπει αλλιώς τα πράγματα.

Νομίζω ότι έφτασε πλέον ο καιρός να τελειώνουμε με τους σύγχρονους 'μύθους' πάνω στην ερμηνεία της «Ωδής» αυτής αποδεικνύοντας ότι: 1^ο) η «Ωδή στον Έρωτα» είναι γραμμένη και φυσικά αφιερωμένη στον Αίμονα, αλλά επίσης και στον Κρέοντα· ή μάλλον περισσότερο στον Κρέοντα, και λιγότερο στον Αίμονα. 2^ο) Σ' αυτήν ο Σοφοκλής ναι μεν υμνεί τον Έρωτα, αλλά όχι με τον τρόπο ή την λογική που εμείς θα θέλαμε, δηλ. ως μια θετικά αξιολογημένη συναισθηματική δύναμη, αλλά ως μια επικίνδυνη ασθένεια και 'ίωση' της λογικής. 3^ο) Έστω κι αν ο Έρωτας εμφανίζεται με

⁸ Η μεταξύ πατέρα και γιού συνομιλία ξεκίνησε στον σχ. 635, και ο Κρέων χρειάστηκε 106 στίχους για να καταλάβει ότι ο γιος του ενδιαφέρεται για την σωτηρία της Αντιγόνης. Ή ο Κρέων είναι έτσι φτιαγμένος από τον Σοφοκλή, ώστε φαίνεται ηλίθιος και ανόητος, ή μάλλον ο Σοφοκλής έφτιαξε ένα Αίμονα τέτοιο, που να κρύβει τα συναισθήματά του από τον πατέρα του, ώστε να δικαιολογείται η τόσο μεγάλη καθυστέρηση σ' αυτήν την διαπίστωση του Κρέοντα στον σχ. 740. Άλλη λογική εξήγηση δεν υπάρχει.

⁹ Είναι πραγματικά σκανδαλώδες να επιμένει κανείς ότι η Ωδή στον Έρωτα είναι φτιαγμένη για τους δύο αυτούς «ερωτευμένους» (sic) νέους, τον Αίμονα και την Αντιγόνη. Είναι λογικά αδύνατον. Δεν μπορεί ποτέ ένας ερωτευμένος νέος να λείπει αυτά τα λόγια.

στοιχεία παθολογικά στην συμπεριφορά του ανθρώπου, δεν παύει να είναι μια διαχρονική αξία που δεν μπορεί κανείς ούτε να αγνοήσει, αλλά και ούτε να καταπολεμήσει· δηλ. είναι ένα 'αναγκαίο κακό'. Πιο συγκεκριμένα:

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΠΡΩΤΟΝ: Η «Ωδή στον Έρωτα» δεν είναι γραμμένη μόνο για τον Αίμονα, αλλά και για τον Κρέοντα συγχρόνως. Οι στίχοι της Ωδής το αποδεικνύουν, αρκεί να του προσέξουμε ως εξής:

- 1.1) (έρωτα, ανίκητε στην μάχη, 781). 'Ανίκητος' είναι εκείνος τον οποίον προσπαθείς να νικήσεις και δεν μπορείς. Γιατί προσφωνείται ο Έρωσ ως 'ανίκητος'; Ποιος προσπάθησε να τον νικήσει και δεν μπόρεσε; Αν η «Ωδή» είναι γραμμένη για τον Αίμονα, τότε πρέπει να πιστέψουμε ότι εκείνος ήταν που για 131 στίχους προσπαθούσε να 'νικήσει' τον έρωτά του για την Αντιγόνη, να πνίξει τα συναισθήματά του, και δεν το κατόρθωσε. Είδατε εσείς κανένα τέτοιου είδους Αίμονα να προσπαθεί να 'διώξει' από πάνω του τον έρωτά του για την Αντιγόνη; Αν όμως πάτε στον Κρέοντα, τότε θα δείτε πράγματι ένα πατέρα – κυβερνήτη να προσπαθεί εναγωνίως να 'διώξει' απ' τον παιδί του τον έρωτα που εκείνο νοιώθει για την Αντιγόνη. Δείτε τι του είπε (Φτύσε την, παιδί μου, όπως ένα εχθρό σου, κι άσε την να παυτρευτεί κάποιον άλλον στον Άδη, 652-3). Να, λοιπόν ποιος ήταν εκείνος που επεχείρησε να 'νικήσει' τον Έρωτα και απέτυχε. Και όντως απέτυχε, διότι σε λίγο ο ερωτευμένος Αίμων θα αυτοκτονήσει.
- 1.2) (και που εσένα κανείς, ούτε θάνατος σου ξεφυγε, αλλά ούτε και θνητός άνθρωπος, 786-7). Μήπως είναι ο Αίμων εκείνος που προσπαθεί να ξεφύγει από τον Έρωτά του για την Αντιγόνη; Φυσικά όχι. Τότε πώς η «Ωδή αναφέρεται σ' αυτόν; Αντιθέτως ο Κρέων προσπάθησε να τον αγνοήσει, να του «ξεφύγει», όχι βέβαια για τον ίδιο, αλλά για λογαριασμό του γιού του, και δεν το κατόρθωσε.
- 1.3) (διότι παίζει χωρίς αντίπαλο η θεά Αφροδίτη, 800). Η θεά του έρωτα 'παίζει χωρίς αντίπαλο' με την λογική ότι κανείς δεν μπορεί να της αντισταθεί. Η αναφορά πάλι είναι για τον Κρέοντα, γιατί εκείνος προσπάθησε να αγνοήσει την δύναμή της όσον αφορά τον γιό του, και τιμωρήθηκε γι' αυτό.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ: Η «Ωδή» αυτή όντως υμνεί τον έρωτα, όχι όμως ως μια ευγενή δύναμη συναισθηματικής έλξης, αλλά ως μια δύναμη παραλογισμού, ως μια δύναμη που καταστρέφει ό,τι βρει στο πέρασμά της, και που ευθύνεται για πράξεις παράτυπες. Πάλι οι στίχοι της Ωδής το δείχνουν ξεκάθαρα:

- 2.1) (όποιος σε έχει χάνει τα μυαλά του, 790). Μια ωμή παραδοχή του Σοφοκλή, ότι δηλ. όποιος διακατέχεται από έρωτα τρελαίνεται, χάνει την λογική του, γι' αυτό ο ερωτευμένος Αίμων θα αυτοκτονήσει (!)
- 2.2) (Εσύ ακόμη και των δίκαιων τα μυαλά τα παρασύρεις σε ατιμίες κάνοντάς τα άδικα, 791-2). Ο έρωτας έχει την επικίνδυνη και κακή ιδιότητα να αλλάζει τις αντιλήψεις των ανθρώπων από τίμιες σε άτιμες, κι από δίκαιες σε άδικες.
- 2.3) (Εσύ ξεσηκώνεις έριδες ανάμεσα σε συγγενείς, 794). Ο έρωτας έχει την τάση να δημιουργεί έχθρες και διαπληκτισμούς ανάμεσα σε συγγενείς, όπως τώρα ανάμεσα στον Κρέοντα και τον Αίμονα, πατέρα και γιό.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ ΤΡΙΤΟΝ: Ο Έρωσ, αν και συνιστά μια παθολόγο κατάσταση, εν τούτοις είναι μια αναγνωρισμένη θεϊκή παγκόσμια δύναμη ισάξια με όλες τις άλλες φυσικές δυνάμεις.

- 3.1) (στέκεσαι ισότιμος δίπλα στους μεγάλους θεσμούς, 797). Ο Έρωτας παρά τις όσες παρατυπίες για τις οποίες ευθύνεται άμεσα, έχει το προνόμιο να θεωρείται ισότιμος με όλους του παγκόσμιους άγραφους νόμους της φύσης. Αν και καταστρεπτικός στο διάβα του, εν τούτοις έχει μια ισοβαρή θεσμική παρουσία μαζί με τις λοιπές «φύσει» δυνάμεις.